

Jeugd
boeken
maand
2022

**HELDEN EN
SCHURKEN**

EDUCATIEVE
HANDLEIDING

iedereenleest.

INLEIDING

Beste leerkracht,

In maart 2022 is het thema voor Jeugdboekenmaand **'Helden en schurken'**. We hebben het over dappere helden en bange helden, superhelden en huis-tuin-en-keukenhelden, helden met wapens en helden met woorden. Maar één ding staat vast: zonder held geen verhaal. En wat is een held zonder schurk? Zonder vijand, zonder pestkop, zonder spoken in zijn hoofd? Verhalen hebben hun helden en schurken nodig. En kinderen en jongeren hebben hun verhalen nodig.

Naast verhalen hebben kinderen en jongeren ook jou nodig! Leerkrachten hebben een bevoorrechte positie om tijdens Jeugdboekenmaand – maar ook daarbuiten – **het leesplezier bij leerlingen aan te wakkeren en hen in contact brengen met boeken en verhalen**. Om jou daarbij te ondersteunen, ontwikkelde Iedereen Leest deze educatieve handleiding. Ze bevat allerlei werkvormen en praktische tips om te werken met leesmaterialen, zowel tijdens als ná Jeugdboekenmaand. Die leesmaterialen kunnen boeken zijn, maar ook kortere fragmenten, krantenartikelen of informatieve teksten die je in je lessen gebruikt.

Deze handleiding geeft leerkrachten lager en middelbaar onderwijs een aantal tools in handen om zonder al te veel voorbereiding aan de slag te gaan. Het zijn werkvormen en didactische methodes die je op bijna elke tekst kan toepassen.

Hier vind je dus geen lesactiviteiten die opgebouwd zijn rond één bepaald boek. Deze algemene werkvormen kan je dan ook makkelijker naar je eigen hand zetten en telkens opnieuw inzetten bij verschillende teksten en voor verschillende vakken. Lezen hoeft immers niet beperkt te worden tot een taalles of les Nederlands.

We wensen je **een fijne Jeugdboekenmaand** toe!

Iedereen Leest

Naast deze educatieve handleiding werkte iedereen Leest de voorbije jaren ook andere handleidingen uit die jou nog steeds inspiratie kunnen bieden. Je ontdekt ze allemaal op [de website van Jeugdboekenmaand](#).

- In het kader van Jeugdboekenmaand 2018 - Wetenschap en Techniek werd een handleiding ontwikkeld die je op weg zet om te [werken met non-fictie in de klas](#).
- Voor Jeugdboekenmaand 2019 - Vriendschap ontwikkelde iedereen Leest een handleiding met verschillende methodieken en tools die je kan gebruiken om bij jouw leerlingen [empathie te stimuleren met behulp van boeken](#). Want zonder empathie, geen vriendschap!
- De handleiding bij Jeugdboekenmaand 2020 - Wat doet Kunst? focust op [het stimuleren van verbeelding en beeldgeletterdheid met boeken](#).
- In de educatieve handleiding bij Jeugdboekenmaand 2021 - Lezen is een feest belichten we [de bouwstenen voor een kwalitatieve en toegankelijke leesomgeving op school](#). Want lezen is een feest en hoe meer leerlingen en leerkrachten plaatsnemen aan de feestdis, hoe leuker het leesfeest wordt!

COLOFON

© Iedereen Leest

Auteur: Margot Van Dingenen

Redactie: Kathleen Cortens, Maya Toebat

Vorm: Simon Bequoye

december 2021

© Illustraties Mark Borgions en Iedereen Leest

1

OVER DE WERKVORMEN

De werkvormen in deze handleiding zijn geselecteerd omdat ze breed inzetbaar zijn en relatief weinig voorbereiding vereisen. Je kan ze inzetten bij bijna elk boek of elke tekst. Een aantal werkvormen komen voort uit de didactiek NT2 (Nederlands aan anderstaligen) en zijn daarom **geschikt voor gebruik in klassen met een (deels) anderstalig publiek**. Ze zijn vaak inherent gedifferentieerd (cfr. expertmethode, DILIT, A-B oefening ...) en je kan er ook mee aan de slag met leerlingen die taal- of leesmoeilijkheden ondervinden. Zeker ook de werkvormen die vertrekken vanuit prentenboeken zijn hier interessant. Ook voor oudere leerlingen blijft het de moeite waard om met prentenboeken te werken – er is een mooi aanbod dat aansluit bij een ouder doelpubliek.

Bij elke werkvorm staat een **legende** met daarin:

- voor welke leeftijd de werkvorm geschikt is;
- het domein waarbinnen de werkvorm past;
- de bijhorende vaardigheden en het benodigde materiaal.

Wanneer je een activiteit inplant en hoelang je ermee bezig wil zijn, kies je zelf. We kiezen ervoor om geen tijdsduur te zetten op de werkvormen, omdat elke klaspraktijk anders is en je als leerkracht zelf best kan inschatten hoelang iets kan of moet duren.

Bij elke werkvorm krijg je een paar **concrete gegevens**:

- Domein (en vaardigheden wanneer het over Nederlands gaat):
  - Nederlands (vaardigheden: luisteren – lezen – spreken – schrijven – strategieën – taalbeschouwing)
  - Muzische Vorming (basisonderwijs) of Artistieke Opvoeding (secundair onderwijs)
  - Sociale vaardigheden (basisonderwijs) of sociaal-relatieve competenties (secundair onderwijs)
  - Lichamelijke Opvoeding (basisonderwijs) of Lichamelijke en geestelijke gezondheid (secundair onderwijs)
  - ICT (basisonderwijs) of Digitale competenties (secundair onderwijs)
- Leeftijd: aangeduid als een continuüm, omdat geen enkele klas hetzelfde is en je als leerkracht het beste zelf kan inschatten of deze werkvorm geschikt is voor jouw doelgroep.
- Nodig: de benodigdheden (voor de meeste werkvormen eerder beperkt).

2 BOEKPROMOTIE

Je leerlingen warm maken voor boeken is vaak **een eerste stap naar leesplezier!** Hieronder vind je enkele snelle en simpele manieren om aan boekpromotie te doen, overal en voor iedereen.

BOEKENDANS

Een leuke variatie op de stoelendans.

- Leerlingen gaan rechtstaan in de klas.
- De leerkracht leg op elke stoel een ander boek.
- Wanneer de muziek start, lopen leerlingen rustig rond. Wanneer de muziek stopt, moeten ze op de dichtstbijzijnde stoel gaan zitten.
  - Hier vallen geen leerlingen af. Er blijven steeds genoeg stoelen met een boek over voor iedereen. Bedoeling is dat de leerlingen een aantal keer in een ander boek hebben gebladerd en zo een boek kiezen dat bij hen past.

BOEKENDATE

- Leerlingen hebben op voorhand een of twee boeken gelezen waar ze enthousiast over zijn. Dat mogen natuurlijk ook strips, fotoboeken, kookboeken of luisterboeken zijn!
- Ze gaan nu tegenover elkaar zitten, zoals tijdens een speeddate, en vertellen elkaar over hun favoriete leeservaringen.
- Leerlingen maken ondertussen wat notities en schuiven na enkele minuten door naar iemand anders.
- Op het einde van de boekendate kiest iedereen drie boeken waarmee ze wel eens op date willen gaan.

LEZEN, MEER DAN EEN BOEK

De ingangen die kunnen leiden naar leesplezier en lezen zijn divers. Leerlingen kan je ook inspireren met allerlei vormen van leesmaterialen!

- [Audioboeken](#) – ontdek bijvoorbeeld het aanbod voor scholen van [Luisterpuntbibliotheek](#).
- Er zijn heel wat [podcasts over lezen](#), sommige richten zich tot kinderen.
- Ook [apps](#) kunnen lezen nóg leuker maken.
- Gedichten lenen zich perfect voor *slam poetry*.

BOEKENSUSHI

- Leerlingen zitten in een kring (maar kan ook in een gewone opstelling).
- Iedereen krijgt een boek en 2 minuten de tijd om hierin te lezen.
- Na twee minuten geven ze het boek door aan de persoon naast hen. Nu krijgen ze opnieuw twee minuten om te lezen.
- Zo ga je een tiental minuten door, tot iedereen in minstens 5 boeken heeft gelezen.
- Nadien bespreek je even met de leerlingen wat ze ervan vonden en in welk boek ze verder zouden willen lezen.

TIP

Je kan leerlingen ook vragen om een boek dat ze graag gelezen hebben, in te pakken en er een kaartje op te plakken met een korte inhoud en/of een wervend tekstje. Leerlingen baseren zich dan enkel op dat tekstje om te kiezen welk boek ze willen lezen. Zo vermijd je dat leerlingen enkel selecteren op basis van de cover en maak je van boeken kiezen iets spannends en nieuws.

3 ALGEMENE WERKVORMEN

DE EXPERTMETHODE

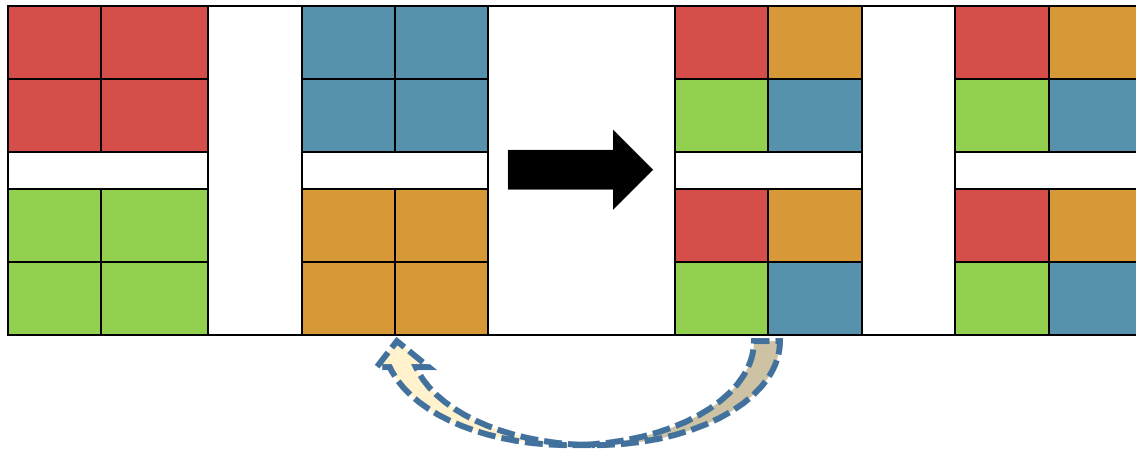
Domein	Multi-inzetbaar				
Leeftijd	kleuters	1 ^{ste} graad L.O.	2 ^{de} graad L.O.	3 ^{de} graad L.O.	1 ^{ste} graad S.O.
Nodig	<ul style="list-style-type: none"> • verschillende teksten waarvan elke tekst een aantal keer gekopieerd is • kleurpapier				

Deze werkvorm wordt ook wel de 'jigsaw'-methode genoemd. Leerlingen worden allemaal expert van een bepaalde tekst en wisselen nadien informatie uit. Omdat iedereen andere informatie heeft, zijn leerlingen extra gemotiveerd om te luisteren en de informatie die ze zelf nog niet hadden te noteren.

- Deze werkvorm vereist een beetje planning en telwerk op voorhand. Denk na hoeveel teksten je wil gebruiken (verschillende hoofdstukken uit een boek, artikels over het onderwerp van een boek ...). Bekijk ook het voorbeeld (zie bijlage 1).

Als je bijvoorbeeld wil werken met **4** verschillende **hoofdstukken** uit hetzelfde boek en je hebt **16 leerlingen**, dan zorg je ervoor dat elk hoofdstuk **4 keer** wordt afgedrukt.

- Zorg ervoor dat elke verschillende tekst in een andere kleur wordt afgedrukt. Voorzie vragen bij de verschillende teksten.
- Je start met homogene expertgroepjes: groepjes die dezelfde tekst lezen en bespreken. Leerlingen krijgen voldoende tijd om hun hoofdstuk te lezen. Je geeft hen nadien de vragen bij de verschillende teksten of een raster waarin ontbrekende informatie moet worden ingevuld. Leerlingen vullen in wat ze kunnen na het lezen van hun eigen tekst. Ze kunnen elkaar hierbij helpen, want ze lezen dezelfde tekst. Er blijven dan uiteraard nog veel vragen open.
- Wanneer de tijd verstreken is, vorm je nieuwe onderwijsgroepjes: van elke tekst moet (minstens) één iemand rond de tafel zitten. In het kleurevoorbeeld hieronder zie je hoe de nieuwe groepen samengesteld worden.

- Leerlingen vertellen in de onderwijsgroepjes aan elkaar over hun tekst en de rest noteert in hun raster.
- Tenslotte keert iedereen terug naar de originele expertgroepen en bekijken ze samen alle antwoorden die ze verzameld hebben. Ontbreekt er nog iets bij iemand? Dan is er zeker een medeleerling die kan helpen.
- Sluit af met een quiz over alle hoofdstukken (of gekozen teksten). Dat motiveert leerlingen om goed op te letten en te luisteren naar elkaar.

TEKST-TESTJES

Domein	Nederlands				
Vaardigheden	Lezen, strategieën				
Leeftijd	kleuters	1 ^{ste} graad L.O.	2 ^{de} graad L.O.	3 ^{de} graad L.O.	1 ^{ste} graad S.O.
Nodig	• Een hoofdstuk uit een boek, gekopieerd voor elke leerling				

- Deel een tekst, fragment of hoofdstuk uit elke leerlingen. Het is makkelijk als de tekst alinea- of regelnummers heeft. Geef hen even de tijd om deze individueel te lezen.
- Vraag aan de leerlingen om een aantal vragen te bedenken bij de tekst. Moedig hen aan om verschillende soorten vragen op te stellen: meerkeuzevragen, gesloten en open vragen.
- Leerlingen geven nu de vragen aan hun buur en ze beantwoorden de vragen.
- Daarna geven ze hun antwoorden terug aan de leerling die de vragen had opgesteld.
- Leerlingen verbeteren nu elkaars vragen en laten elkaar de resultaten zien.
  - Laat hen de zinnen die hen bij het antwoord hebben geholpen onderlijnen. Zo gaan leerlingen gericht op zoek en kunnen ze achteraf uitleggen hoe ze op een antwoord zijn gekomen. Dat maakt het ook voor jou als leraar makkelijker om te visualiseren hoe leerlingen zoeken in een tekst.

VOORLEESBINGO

Domein	Nederlands				
Vaardigheden	Luisteren				
Leeftijd	kleuters	1 ^{ste} graad L.O.	2 ^{de} graad L.O.	3 ^{de} graad L.O.	1 ^{ste} graad S.O.
Nodig	<ul style="list-style-type: none"> • tekstfragment om voor te lezen • bingoformulier voor elke leerling				

- Kies een tekstfragment uit dat je wil voorlezen voor je leerlingen.
  - *Zorg ervoor dat het niet langer dan 10 minuten duurt: langer dan dat kan vermoeiend zijn als je aandachtig wil luisteren.*
- Bestudeer het fragment dat je gaat voorlezen op voorhand en haal er de woorden uit waarvan je vindt dat leerlingen ze zouden moeten kennen of waarover je later wil doorvragen.
- Plaats deze woorden in een bingo-kader. Een website waar je zelf bingo-formulieren kan maken, vind je bijvoorbeeld op www.myfreebingocards.com/bingo-card-generator.
  - *Zorg ervoor dat je voldoende verschillende formulieren maakt (waarbij de woorden dus steeds in andere hokjes staan), zodat er niet te veel leerlingen op hetzelfde moment 'Bingo!' kunnen hebben.*
- Begin voor te lezen. Leerlingen die een volledige rij horizontaal, verticaal of diagonaal hebben kunnen doorkruisen, hebben 'Bingo' en kunnen beloond worden. Je kunt dit doen door leerlingen met 'Bingo' vooraan op de grond te laten zitten of door hen het volgende voorleesverhaal te laten kiezen.
- Na het voorlezen overloop je de woorden of (stukken van) de zinnen die ze gehoord hebben en je vraagt leerlingen om te vertellen hoe dat woord bij het verhaal hoort. Zo moeten ze opnieuw een deel van het verhaal vertellen in hun eigen woorden.

TIP

Deze werkvorm zorgt ervoor dat leerlingen gedurende een beperkte tijd heel aandachtig naar elk woord luisteren en het geeft hen een luisterdoel. Je kunt de woordenschat al even met de leerlingen overlopen vooraleer je begint of ervoor kiezen om pas na de oefening de woorden te bekijken.

Deze werkvorm is ook geschikt voor OKAN-klassen of klassen met veel anderstalige leerlingen, omdat je zo focust op woordenschatverwerving op een andere manier.

Hieronder vind je een voorbeeld van hoe een bingo-formulier bij *De GVR* van Roald Dahl eruit kan zien. Je beslist natuurlijk zelf over de woordselectie.

Trolleklopper	Bloedbottelaar	Reus
Weeshuis	Biljoen	Fropskottel
Droom	Buckingham Palace	Nachtmerries

VANDAAG IN DE KRANT

Domein	Nederlands				
Vaardigheden	Schrijven				
Leeftijd	kleuters	1 ^{ste} graad L.O.	2 ^{de} graad L.O.	3 ^{de} graad L.O.	1 ^{ste} graad S.O.
Nodig	<ul style="list-style-type: none"> krantenartikelen om in groepjes uit te delen boek waarmee jullie bezig zijn 				

TIP

Leerlingen kiezen een belangrijk moment uit het boek en berichten hierover alsof het om nieuws gaat dat in de krant verschijnt. Een dergelijke activiteit gaat best gepaard met, of wordt voorafgegaan door, een lesmoment rond informeren schrijven, samenvatten of interviews afnemen. Leerlingen moeten zich in elk geval bewust zijn van de principes van een krantenartikel.

- Neem enkele krantenartikelen mee en verdeel ze over groepjes leerlingen. Laat hen een aantal minuten lezen en kijken. Maak een woordwolk op het bord waar je een aantal steekwoorden opschrijft die te maken hebben met een krantenartikel: bondige krantenkop – samenvattend – soms met interviews – foto's ...
- Laat leerlingen nu per twee of in groepjes werken. Ze hebben een boek of verhaal gelezen en moeten nu op zoek naar een belangrijk moment in het verhaal, liefst een moment met wat actie.
- Wanneer elk groepje een moment heeft gekozen, beginnen ze met het verzinnen van een uitnodigende krantenkop.
- Daarna kan je kiezen hoever je wil gaan. Laat hen bijvoorbeeld een interview afnemen, een geschikte foto zoeken of misschien zelf maken en/of zeg dat ze het hele gebeuren passend beschrijven.
  - *Voor interviews kan je vragen dat één iemand in het groepje een personage uit het boek wordt – eventueel zelfs met verkleedkleden en attributen – en dat iemand anders het interview afneemt. Terwijl het personage zich inleeft in zijn rol, kunnen de anderen in het groepje een vijftal goede vragen verzinnen. Nadien kan je hen een foto laten nemen voor in de krant!*
- Daarna kunnen leerlingen elkaars artikel lezen. Je kunt er zelfs een eigen klaskrantje van maken rond het boek dat jullie hebben gelezen!

WABLIFFT: HET CENTRUM VOOR DUIDELIJKE TAAL

Wablieft wil de wereld begrijpelijk maken voor iedereen. Met nieuws dat eenvoudig en duidelijk is. Ontdek [de Wablieft-krant](#) in eenvoudig Nederlands. Die kan je zeker gebruiken voor deze werkvorm!

DILIT

Domein	Nederlands				
Vaardigheden	Lezen				
Leeftijd	kleuters	1 ^{ste} graad L.O.	2 ^{de} graad L.O.	3 ^{de} graad L.O.	1 ^{ste} graad S.O.
Nodig	• tekstfragment voor elke leerling				

DILIT is een methode waarbij de input van de leraar beperkt blijft. De bedoeling is dat leerlingen zelf tot de kern van de tekst komen, zonder daarbij hulp te krijgen van een volwassene.

- Laat ieder voor zich hetzelfde tekstfragment lezen. Geef je leerlingen ook een aantal vragen die ze moeten beantwoorden.

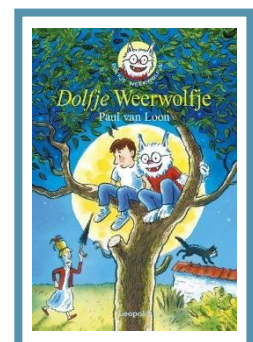
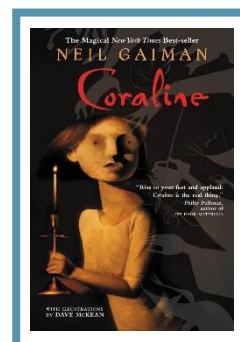
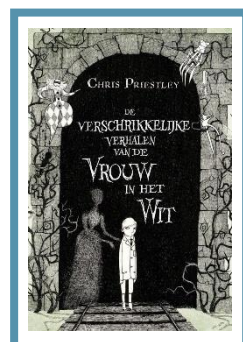
- Na een aantal minuten (hoeveel hangt af van de lengte van de tekst) vraag je de leerlingen om individueel de vragen waarop ze het antwoord kennen te beantwoorden.
- Daarna krijgen ze eenzelfde aantal minuten om met hun buur te overleggen en verder aan te vullen.
- Als dat gebeurd is, krijgen ze opnieuw een paar minuten tijd om nog eens naar de tekst te kijken.
- Ze overleggen nu met een andere partner en vullen verder aan.
  - Om het doorschuifstelsel vlot te laten verlopen, is het een idee om de leerlingen tegenover elkaar te laten zitten in twee of drie rijen. Zo kan telkens één kant van de rij een plaatsje opschuiven. Je kunt ook werken met een binnen- en buitencirkel.
- Dit proces gaat zo door tot (bijna) iedereen alles heeft kunnen invullen zonder tussenkomst van de leraar. Doordat ze telkens praten met iemand anders, die ook andere inzichten heeft, worden de meeste vragen onderling beantwoord.

KWARTET MET GENRES

Domein	Nederlands, Muzische Vorming/Artistieke Opvoeding				
Vaardigheden	Taalbeschouwing				
Leeftijd	kleuters	1 ^{ste} graad L.O.	2 ^{de} graad L.O.	3 ^{de} graad L.O.	1 ^{ste} graad S.O.
Nodig	<ul style="list-style-type: none"> • kwartetkaarten die je zelf maakt of door je leerlingen laat maken 				

- Bepaal een aantal genres waarrond je een kwartet wil opbouwen (sprookjes, historische verhalen, detectives, ...) Per genre kies je 4 boeken die je doelgroep kunnen aanspreken en je geeft ze een kleur (bijv. oranje = poëzie, blauw = griezelverhaal). Zo maak je kaarten.
  - Je kan ook werken rond thema's of auteurs die je in de kijker wil zetten.
- Kinderen delen in groepjes de kaarten uit en proberen vier kaarten van dezelfde reeks te krijgen door kaarten van elkaar te trekken.
- Een mogelijk kwartet voor griezelverhalen zou er zo kunnen uitzien:

TIP 1

Neem eens een kijkje op www.boekenzoeker.be. Daar kan je gemakkelijk boeken vinden die bij een bepaald thema of genre passen. Onderaan elk kaartje kun je wat uitleg geven over de auteur en inhoud als je wil.

TIP 2

Waarom laat je de leerlingen niet zelf een kwartet voorbereiden? Geef elk kind of groepje een genre en een kleur en laat hen vier boeken uitzoeken en er kaartjes van maken. Later komen alle kaartjes samen en kan je in groepen of met de hele klas kwartet spelen!

MAAK EEN MUUR-MINDMAP

Domein	Nederlands				
Vaardigheden	Lezen, strategieën				
Leeftijd	kleuters	1 ^{ste} graad L.O.	2 ^{de} graad L.O.	3 ^{de} graad L.O.	1 ^{ste} graad S.O.
Nodig	<ul style="list-style-type: none"> • genoeg ruimte aan de muur • post-its of papiertjes met plakband • eventueel rode draad				

- Aan de muur creëer je een tijdlijn waarop leerlingen kunnen aanduiden wat er gebeurt in het boek en wanneer. Dit is een visuele manier om een beter idee te krijgen van de chronologie en hoe de auteur werkt met tijd in het boek (flashback, flashforward ...)

- Teken een rode lijn op het bord, of hang een stuk rode draad aan een muur in de klas. Geef het startpunt aan (bijv.: de verjaardag van het personage) en het eindpunt (bijv.: de overwinning op de vijand).
- In de tijd dat leerlingen het boek aan het lezen zijn (thuis en/of in de klas) laat je hen af en toe een gebeurtenis aan de tijdslijn te hangen – dit kan bijv. op een post-it worden geschreven. Op die post-it schrijven ze de datum – als die gekend is – en wat er toen gebeurde en op welke plaats.
- Wanneer alle belangrijke gebeurtenissen aan de tijdlijn hangen, kan je gaan kijken of de auteur chronologisch te werk is gegaan in het boek of niet. Het is een interessant middel om naar terug te grijpen bij de bespreking van tijd en ruimte in het boek.

TIP

Je kan ook werken met afbeeldingen die je aan de muur laat plakken om zo tot een collage te komen, of je kan een stamboom van het hoofdpersonage opstellen. Door hiermee te beginnen wanneer leerlingen in het boek gestart zijn en systematisch aan te vullen wanneer het leesproces vordert, geef je leerlingen ook het gevoel dat ze echt vorderen met het verhaal en creëer je tegelijkertijd een visueel overzicht.

4 KRITISCHE LEESVAARDIGHEID STIMULEREN - PRATEN OVER BOEKEN

We leven in een wereld die overspoeld wordt door informatie. Het is dan ook van belang dat je als leerkracht handvaten aanreikt aan je leerlingen om met deze gegevensstroom om te gaan. **Een kritische leeshouding** aanmoedigen is een belangrijke eerste stap.

Leerlingen moeten zich bewust worden van hoe teksten ontstaan en van de invloed die een auteur kan uitoefenen op ons begrip van de wereld. We kunnen er immers niet onderuit: elk boek, elke tekst en elk artikel is geschreven door iemand die met een bepaalde bril naar de werkelijkheid kijkt. Het doorgeven van zo'n specifieke wereldvisie gebeurt dan ook gemakkelijk – en vaak subtiel – via (kinder)boeken die doordrongen zijn van de heersende culturele waarden.

Een tekst is, met andere woorden, nooit neutraal.

Om te werken aan kritische leesvaardigheid bij je leerlingen, kan je alvast beginnen met het stellen van vragen voor, tijdens en na het lezen. Dit zijn enkele richtlijnen die je kan volgen¹:

- Hou het doel van de tekst en de intentie van de auteur in je achterhoofd.
- Onderzoek de manier waarop bepaalde personages beschreven worden.
- Weet dat elke tekst een bepaalde wereldvisie verbeeldt.
- Bekijk de tekst vanuit verschillende standpunten (als vrouw, als man, als Belg,...).
- Moedig leerlingen aan om een mening te geven over de boodschap van de auteur.
- Geef leerlingen eventueel de mogelijkheid om in actie te komen en iets te doen.
- **Stel dingen in vraag, nuanceer en benadruk dat vele meningen naast elkaar bestaan.**

Praten over boeken en over leeservaringen is een belangrijke en relevante lesactiviteit. Het helpt namelijk om die kritische leesvaardigheid te stimuleren. Maar het is niet altijd makkelijk. Zeker wanneer er gevoelige onderwerpen aan bod komen, is het belangrijk om een klassfeer te creëren waarin leerlingen zich veilig en gerespecteerd voelen en waarin hun mening gewaardeerd wordt.

Praten over gevoelige onderwerpen ligt niet altijd voor hand. Hieronder vind je een aantal tips om je hierop voor te bereiden:

1. Als leraar help je kinderen en jongeren met nadenken. Je vertelt hen niet wat ze moeten denken, maar wel hoe ze dat moeten doen. Niemand mag het gevoel

---

¹ Lenski, S. (2008). *Teaching from a critical Literacy perspective and encouraging social action*. In S. Lenski & J. Lewis (Eds.). *Reading success for struggling adolescent learners*. New York: The Guilford Press.

krijgen dat zijn of haar mening er niet toe doet of de verkeerde is. Het is vooral belangrijk dat leerlingen het belang van een eigen mening, een gefundeerd perspectief en een diepgaande dialoog inzien. Je overweegt best op voorhand of je als leerkracht je eigen mening verkondigt. Enerzijds zou je zo de discussie op gang kunnen trekken en het goede voorbeeld kunnen geven van hoe je op een beleefde manier je mening kan geven. Anderzijds is het belangrijk te beseffen dat kinderen en jongeren heel beïnvloedbaar zijn voor de ideeën van een autoritaire persoon. Denk dus goed na wat je wil doen en hoever je hierin wil gaan.

2. Stel samen met je leerlingen een aantal regels op die jullie willen respecteren tijdens groepsdiscussies. Als je ze samen opstelt, zullen leerlingen ook sneller geneigd zijn om deze regels te volgen. Vraag hen tijdens het opstellen ook waarom ze bepaalde dingen belangrijk vinden. Hebben ze het zelf al meegemaakt dat iemand hen bijvoorbeeld onderbrak? Of voelen ze zich vaak geremd om iets te zeggen uit angst om uitgelachen te worden? Door persoonlijke ervaringen aan de regels vast te hangen, wordt voor iedereen snel duidelijk dat deze regels er zijn met een reden en dat ze gevolgd moeten worden.
3. Benadruk het feit dat er tijdens dergelijke discussies geen sluitend antwoord is. Daar gaan jullie ook niet naar op zoek. Over een bepaald onderwerp bestaan vele standpunten en ieders specifieke achtergrond zorgt voor een andere invulling hiervan. Het gaat om luisteren, onderzoeken, beseffen en respecteren. Niet om weten en verkondigen.
4. Stel ouders op de hoogte van onderwerpen waarover jullie het hebben in de klas. Kinderen en jongeren komen niet naar school zonder bagage van thuis. Iedereen krijgt meningen, vooroordelen en standpunten mee in de opvoeding. Zorg er dus voor dat als er gevoelige thema's aan bod komen, ook ouders hierop voorbereid zijn en er met hun kind over kunnen praten.

THINK-PAIR-SHARE

Domein	Multi-inzetbaar				
Vaardigheden	Spreken, luisteren				
Leeftijd	kleuters	1 ^{ste} graad L.O.	2 ^{de} graad L.O.	3 ^{de} graad L.O.	1 ^{ste} graad S.O.
Nodig	• niks				

Een snelle en eenvoudige manier om een gesprek over een tekst te stimuleren, heet *think-pair-share*. Het is ook een vlotte manier om na een vraag sneller en spontaner reacties te krijgen in of uit de klas.

- Stel een vraag en geef een tweetal minuten bedenktijd (*think*).
  - Bijv.: Hoe ervaarde je het hoofdpersonage? Wat verwacht je in het eerste hoofdstuk te lezen?
- Laat de leerlingen hun antwoorden per twee uitwisselen (*pair*).
- Vraag nu klassikaal een antwoord van leerlingen (*share*) en laat anderen reageren.

Het voordeel van deze methodiek is dat je een drempel wegneemt voor kinderen om hun antwoord te delen of hun mening te geven. Ze hebben immers al met elkaar overlegd en kort kunnen afoetsen of die andere persoon begrijpt wat ze bedoelen. Daarna een antwoord delen met een grotere groep wordt zo minder beangstigend. Leerlingen zijn ook gemotiveerd om na te denken over een antwoord, omdat ze het nadien sowieso met iemand gaan delen.

BOEKENBINGO – ZOEK IEMAND DIE ...

Domein	Sociale vaardigheden – sociaal-relatieve ontwikkeling				
Leeftijd	kleuters	1 ^{ste} graad L.O.	2 ^{de} graad L.O.	3 ^{de} graad L.O.	1 ^{ste} graad S.O.
Nodig	• Bingoformulieren				

- Maak een formulier voor elke leerling met stellingen over een boek of kortverhaal dat de leerlingen hebben gelezen. Zo'n formulier kan er bijv. als volgt uitzien:

Deze leerling vindt het verhaal mooi. Naam:	Deze leerling leest heel snel. Naam:	Deze leerling vindt het einde onverwacht. Naam:
Deze leerling lijkt op personage X. Naam:	Deze leerling vindt het verhaal moeilijk. Naam:	Deze leerling vindt het verhaal droevig. Naam:
Deze leerling wil nog een verhaal van dezelfde auteur lezen. Naam:	Deze leerling vindt het verhaal spannend. Naam:	Deze leerling vindt personage X dapper. Naam:

- Leerling A loopt rond met een bingoformulier en vormt vragen van de zinnestukjes in het formulier, bijv.: “Vind je het verhaal mooi?” Hij stelt die vraag aan een leerling B die ook in de klas rondloopt en als deze positief antwoordt, mag leerling A de naam van deze leerling onderaan in het vakje zetten.
- Wanneer leerling A bij alle vakjes op een rij (horizontaal/verticaal/diagonaal) een andere naam heeft kunnen zetten, mag hij weer gaan neerzitten.
- De leraar kan op het einde van de activiteit de antwoorden klassikaal overlopen.

In plaats van te vragen wie het verhaal mooi vond, kan je ook vragen “Wie kent er iemand die het verhaal mooi vond?” en zo de antwoorden verkrijgen. Je kunt dan nog eens polsen bij leerling B of het juist is wat leerling A over hem zegt.

KRINGGESPREK – METHODE CHAMBERS

Domein	Nederlands, Sociale vaardigheden – sociaal-relatieve ontwikkeling				
Vaardigheden	Spreken, luisteren, taalbeschouwing				
Leeftijd	kleuters	1 ^{ste} graad L.O.	2 ^{de} graad L.O.	3 ^{de} graad L.O.	1 ^{ste} graad S.O.
Nodig	• bordschema				

Een kringgesprek is misschien wel de meest gekende manier om samen te komen en over boeken te praten. Als het goed gaat, creëert het kringgesprek een groter

groepsgevoel en verhoogt het de verbondenheid en het vertrouwen tussen leerlingen.

De stappen zijn simpel:

- Ga in een kring zitten.
- Leerlingen praten om beurten over het boek, wat ze ervan vonden en hoe ze zich erbij voelden. Het kan gaan over een boek dat jullie allemaal samen gelezen hebben of ieder kan iets vertellen over een ander boek.

Dat praten over boeken is misschien makkelijker gezegd dan gedaan. Om een kringgesprek vlot te laten verlopen, is het best dat je een aantal dingen in acht neemt. Kijk hiervoor ook nog eens terug naar het stukje rond 'Kritische leesvaardigheid'.

- Stel – eventueel samen met de klas – een aantal regels op:
  - Niet door elkaar praten.
  - Elke mening telt.
  - Wees jezelf bewust van vooroordelen.
  - Luister actief naar elkaar.
  - ...
- Bereid op voorhand een aantal vragen voor. Dit kan je doen m.b.v. de methode die Aidan Chambers heeft ontwikkeld. Hij gebruikt verschillende soorten vragen:
  - Wat vond je **leuk, mooi, goed** aan dit boek?
    - Wat is je opgevallen?
    - Waar had je meer over willen lezen?
  - Wat vond je **niet leuk** aan dit boek?
    - Waren er stukken die je vervelend vond?
    - Heb je stukken overgeslagen? Welke?
    - Als je het boek niet uit hebt, waar ben je dan opgehouden met lezen?
    - Waarom daar?
  - Wat was er **moeilijk of onduidelijk**?
    - Wat vond je vreemd?
    - Was er iets dat je nog nooit in een boek bent tegengekomen?
    - Was er iets dat je totaal verraste?
    - Waren er dingen die niet klopten?
  - Zag je bepaalde **patronen of verbanden**?
    - Was er iets dat steeds terug kwam in het verhaal?
- Terwijl je het kringgesprek voert, kan je op het bord vier kolommen tekenen en in elke kolom steekwoorden noteren die je oppikt tijdens het luisteren:

LEUK	NIET LEUK	MOEILIK	PATRONEN

Het is belangrijk dat je als leraar de meningen en standpunten van leerlingen samenvat of parafraseert. Zeker wanneer je merkt dat anderen verward zijn of helemaal niet akkoord gaan. Stel extra vragen om te peilen naar de bedoeling van bepaalde uitspraken. Zorg ervoor dat het evenwicht bewaard blijft in de klas: een kringgesprek leert leerlingen net zo goed luisteren naar elkaar als praten tegen elkaar.

STELLINGENSPEL

Domein	Multi-inzetbaar				
Leeftijd	kleuters	1 ^{ste} graad L.O.	2 ^{de} graad L.O.	3 ^{de} graad L.O.	1 ^{ste} graad S.O.
Nodig	<ul style="list-style-type: none"> • rode, groene en grijze kaartjes • stellingen om voor te lezen 				

- De leraar leest een stelling voor die te maken heeft met het boek.
- Leerlingen gaan aan de ene kant van de klas staan voor 'akkoord', aan de andere kant voor 'niet akkoord' en in het midden voor 'onbeslist'.
- Leerlingen krijgen dan de kans om hun mening te verduidelijken en ze mogen ook nog van plaats verwisselen na het horen van andere argumenten als ze dat willen.
  - *Ook hier is het belangrijk om een veilige klassfeer te bekommen, waarin leerlingen zich comfortabel voelen om zich te uiten.*

Je kan ook werken met kaartjes opsteken: groen voor akkoord, rood voor niet akkoord en grijs voor onbeslist. Zolang het maar voor iedereen visueel duidelijk is!

5 ILLUSTRATIES CENTRAAL

Beeldgeletterdheid is meer dan ooit belangrijk voor kinderen en jongeren. Er komen zoveel beelden – foto's, nieuws, series, reclame ... – op ons af en het is niet makkelijk om hier bij stil te staan. Met onderstaande oefeningen help je je leerlingen om af en toe de tijd te nemen om in detail naar een beeld – in dit geval een illustratie – te kijken en er meer uit te halen dan je op het eerste gezicht ziet.

Voor meer werkvormen rond het kijken naar beelden, kan je een kijkje nemen in [de educatieve handleiding 'Wat doet kunst?'](#), ontwikkeld voor Jeugdboekenmaand 2020.

WOORD BIJ BEELD

Domein	Nederlands, Muzische Vorming/Artistieke Opvoeding				
Vaardigheden	Lezen, strategieën				
Leeftijd	kleuters	1 ^{ste} graad L.O.	2 ^{de} graad L.O.	3 ^{de} graad L.O.	1 ^{ste} graad S.O.
Nodig	• kopieën van prenten en bijhorende tekst(fragment)en				

Om kinderen bewust te maken van het feit dat beelden en woorden vaak hand in hand gaan, kan je hen een simpele *mix & match* oefening laten doen.

- Hang een aantal prenten aan de muren van je klaslokaal.
- Deel stukjes tekst uit die bij de prenten passen.
- Laat leerlingen alleen of samen zoeken naar de prent die bij hun stukje tekst past.
- Achteraf kan je bespreken hoe ze hun prent hebben gevonden en het verband tussen woord en beeld duidelijk stellen.

REISBROCHURE OVER PRENTEN

Domein	Nederlands, Muzische Vorming/Artistieke Opvoeding				
Vaardigheden	Schrijven				
Leeftijd	kleuters	1 ^{ste} graad L.O.	2 ^{de} graad L.O.	3 ^{de} graad L.O.	1 ^{ste} graad S.O.
Nodig	• voorbeelden van immo-zoekertjes en/of reisbrochures				

Maak een reisbrochure of immo-zoekertje waarin je de bestemming op (één van) de prenten aanprijst.

- Kies een prentenboek dat je gaat voorlezen aan de klas.
- Zet leerlingen in groepjes aan tafels en deel immo-zoekertjes en/of reisbrochures uit. Laat hen hier een tijdje door bladeren en vraag wat er specifiek is aan dit soort teksten.
- Zeg hen nu dat ze een prent moeten kiezen uit het prentenboek dat (voor)gelezen is.
- Leerlingen gaan nu een mini reisbrochure of immo-zoekertje maken over de bestemming die op de prent staat afgebeeld. Ze prijzen de locatie aan en eventueel de woning die afgebeeld staat op de prent. Ze mogen hun verbeelding de vrije loop laten gaan: hoeveel kamers zouden er in het huis zijn? Zou er een tuin zijn? Leven er dieren in de buurt?

TIP 1

Kunnen de leerlingen nog niet (goed genoeg) schrijven? Maak dan een collage met foto's uit reisbrochures die het gevoel van het boek oproepen.

TIP 2

Je kan deze opdracht ook perfect uitvoeren bij een boek zonder prenten. De beschrijvingen in het boek en de sfeer die het boek oproept, zijn dan voldoende om aan de slag te gaan.

WAT WEET JE NOG?

Domein	Muzische Vorming/Artistieke Opvoeding				
Leeftijd	kleuters	1 ^{ste} graad L.O.	2 ^{de} graad L.O.	3 ^{de} graad L.O.	1 ^{ste} graad S.O.
Nodig	• een prent uit een boek				

- Laat leerlingen een aantal minuten aandachtig naar een prent kijken. Vertel hen nog niet wat je gaat doen, maar geef hen enkel de opdracht aandachtig te kijken.
- Neem daarna de prent weer weg en laat hen zoveel mogelijk dingen opsommen die ze hebben gezien. Alle details die ze zich nog herinneren, kunnen nu naar boven komen.
- Herhaal de oefening nog eens. Kunnen ze zich nu meer details herinneren? Hoe komt dat? Wat hebben ze gedaan om 'beter te kijken'?

DE JUISTE VOLGORDE

Domein	Nederlands				
Vaardigheden	Spreken, luisteren				
Leeftijd	kleuters	1 ^{ste} graad L.O.	2 ^{de} graad L.O.	3 ^{de} graad L.O.	1 ^{ste} graad S.O.
Nodig	• foto's/prenten gekopieerd en in een envelop gestoken (één envelop per groepje)				

Gebruik voor deze werkvorm een prenten- of fotoboek dat kinderen nog niet gelezen hebben. Je kan het daarna voorlezen.

- Kopieer de verschillende foto's of prenten uit één boek en stop ze in een envelop.
- Geef de leerlingen in kleine groepjes of per twee een envelop en laat hen de afbeeldingen in de juiste volgorde leggen.
- Terwijl ze dit doen, verzinnen ze een verhaal dat bij de prenten past.
- Nu gaan de groepen zich herverdelen: van elk groepje blijft één iemand zitten, de anderen schuiven elders aan.
- De leerling die is blijven zitten, vertelt nu het zelf verzonden verhaal aan de nieuwe klasgenoten aan de tafel.
- Wanneer elk groepje een andere versie van het verhaal heeft gehoord, blader je samen met hen door het originele prenten- of fotoboek. Welk verhaal vinden ze het best?

A-B PUZZELOEFENING

Domein	Nederlands, Muzische Vorming/Artistieke Opvoeding				
Vaardigheden	Spreken				
Leeftijd	kleuters	1 ^{ste} graad L.O.	2 ^{de} graad L.O.	3 ^{de} graad L.O.	1 ^{ste} graad S.O.
Nodig	• prenten gekopieerd op A4-papier (of groter), sommige verknipt tot puzzelstukjes				

- Kies een prentenboek. Zorg ervoor dat er een aantal prenten instaan die groot genoeg zijn om op een A4 te kopiëren. Kies er één uit met voldoende details op.
- Kopieer deze illustratie twee keer op A4-papier.
- Teken nu puzzelstukjes op de ene gekopieerde prent en knip deze in puzzelstukjes. Die stop je in een envelop. De andere prent laat je gewoon heel.
- Leerlingen werken per twee: leerling A krijgt de volledige prent, leerling B krijgt de prent die in puzzelstukjes is geknipt.
- Leerling A beschrijft nu aan leerling B wat er op de prent staat, terwijl leerling B probeert om met deze aanwijzingen zijn prent bij elkaar te puzzelen.
  - *Leerling A mag de volledige prent uiteraard niet laten zien!*

TIP

Als je het moeilijker wil maken, stop dan in elke envelop een stukje dat er niet bij hoort. Zorg er in elk geval voor dat op elk puzzelstukje iets staat dat leerling A kan beschrijven aan leerling B (geen half hoofd of een stuk lucht).

6 MEDIAWIJS AAN DE SLAG MET VERHALEN

Aan de slag gaan met boeken kan op zoveel manieren! Soms kan het een meerwaarde zijn om lezen en mediawijsheid te verbinden. Hieronder vind je enkele voorbeelden waar leerlingen met behulp van bepaalde digitale tools hun leeservaring gaan verwerken. Wanneer je leerlingen al wat ouder zijn, kan je ook sociale media inzetten.

WOORDWOLK MET MENTIMETER

Domein	ICT, Nederlands				
Vaardigheden	Taalbeschouwing				
Leeftijd	kleuters	1 ^{ste} graad L.O.	2 ^{de} graad L.O.	3 ^{de} graad L.O.	1 ^{ste} graad S.O.
Nodig	<ul style="list-style-type: none"> • computers, tablet of smartphone met internet • login voor Mentimeter				

De leerlingen maken een woordwolk bij een boek dat ze gelezen hebben. In een woordwolk zet je enkel woorden, geen zinnen. Deze lesactiviteit leert leerlingen om naar de kern van het boek te zoeken.

- Maak een account aan op www.mentimeter.com.
- Klik op 'My presentations' en vervolgens op 'New presentation'.
- Maak een 'Word Cloud' aan en geef het een titel of stel een vraag.
- De leerlingen noteren op een kladblaadje minstens tien woorden die ze met het boek associëren.
  - *Om hen op weg te zetten, kan je enkele aanvulzinnen aan het bord schrijven, zoals:*
    - Het boek gaat over...
    - Ik vind het boek...
    - Als ik aan het boek denk, denk ik aan...
    - Als ik het boek in drie woorden zou moeten samenvatten, kies ik...
  - *Of je kijkt af van de steeds terugkomende associaties en begint een woordslang. Iemand begint met een woord dat bij het boek hoort, de volgende in de rij geeft een woord dat hij/zij associeert met dat woord enzovoort. Uiteindelijk kom je vaak uit bij dingen die op het eerste zicht niets met je startwoord te maken hebben. Of toch?*
    - Bijv.: pannenkoeken – feest – verjaardag – cadeautjes – verrassing

- Wanneer je nu op 'Present' klikt bij je aangemaakte 'Word Cloud', kunnen leerlingen zien naar welke website ze moeten gaan (www.menti.com) en welke code ze moeten ingeven. Dit doen ze vanop een laptop, tablet of smartphone.

KAHOOT!

Domein	ICT				
Leeftijd	kleuters	1 ^{ste} graad L.O.	2 ^{de} graad L.O.	3 ^{de} graad L.O.	1 ^{ste} graad S.O.
Nodig	• computers, tablet of smartphone met internet				

Kahoot is een uitstekend platform om een interactieve quiz te maken of om te peilen naar meningen.

- Maak een account aan op www.getkahoot.com.
- Maak een nieuwe Kahoot! quiz, discussie of survey aan.
- Verzin stellingen of vragen over het boek dat jullie lezen.
- Geef mogelijke antwoorden op en duid het juiste antwoord aan.
- Sla de Kahoot! op en rond af.
- In de klas open je jouw quiz op www.getkahoot.com door op 'Play' te klikken.
- Leerlingen gaan naar www.kahoot.it en loggen in met de 'Game PIN'.

VLOGGEN - BOOKTUBE

Domein	ICT, Nederlands				
Vaardigheden	Spreken				
Leeftijd	kleuters	1 ^{ste} graad L.O.	2 ^{de} graad L.O.	3 ^{de} graad L.O.	1 ^{ste} graad S.O.
Nodig	• computers, tablet of smartphone met internet				

Waarom laat je je leerlingen niet eens vloggen in plaats van een spreekbeurt te houden? Op die manier krijgen ze de kans om te werken met een medium dat ze hoogstwaarschijnlijk goed kennen en moeten ze iets produceren voor een groter publiek dan enkel de klas.

- Laat leerlingen een account aanmaken op YouTube. Ze kunnen nu eenvoudig een filmpje opnemen met hun webcam en dat online plaatsen.
  - Zorg ervoor dat je leerlingen weten hoe ze moeten omgaan met privacy online.

- Leerlingen maken hun video's en sturen de link of het bestand door naar jou. Je kunt ervoor kiezen om de filmpjes in de klas te tonen of om te vragen aan leerlingen om thuis naar de verschillende vlogs te kijken. Achteraf kan je in de klas feedback vragen.
- Deze activiteit is drempelverlagend: jongeren voelen zich vaak erg onzeker vooraan in de klas wanneer ze een spreekbeurt houden. Door te vloggen oefenen ze publiek spreken zonder dat er rechtstreeks twintig paar ogen naar hen staren.

EEN BOEKTRAILER MAKEN

Domein	ICT, Muzische Vorming/Artistieke Opvoeding				
Leeftijd	kleuters	1 ^{ste} graad L.O.	2 ^{de} graad L.O.	3 ^{de} graad L.O.	1 ^{ste} graad S.O.
Nodig	<ul style="list-style-type: none"> computers, tablet of smartphone met internet 				

- Een boektrailer maken is helemaal niet zo moeilijk, bijv. met het online programma [Magisto](#). In een paar simpele stappen maak je een filmpje: selecteer foto's, kies een stijl en plak er een soundtrack op.
- Vooraleer je met het programma aan de slag gaat, laat je de leerlingen eerst kijken naar een aantal boektrailers. Wat is het doel ervan? Hoe ziet een boektrailer eruit? (flitsende beelden, spannend) Welke boektrailer vind je het meest geslaagd? Waarom?
- Maak nu een aantal groepjes en geef leerlingen de opdracht een trailer te maken van een boek dat ze gelezen hebben. Eerst moeten ze bepalen welke afbeeldingen er op het filmpje moeten verschijnen. Ze moeten dus nadenken wat er bij de inhoud van het boek past.
- Vervolgens gaan ze per afbeelding kijken welke tekst erbij moet verschijnen.
- Tot slot kiezen ze nog een passende soundtrack uit en zetten alles samen in Magisto. Hun trailer is nu klaar om getoond te worden!

7

PERSONAGES CENTRAAL

Een boek zonder personages? Dat bestaat niet! Leerlingen vinden het soms fijn om te focussen op de personages uit een boek. Dat zijn de figuren waar ze zich tijdens het lezen in verplaatst hebben of waar ze een afkeer van hadden. Zo kunnen ze sneller gemotiveerd zijn om zich te verdiepen in hun wereld, om zich in te beelden hoe het personage er zou uitzien of om eens echt in diens schoenen te gaan staan.

PASPOORT VAN EEN HOOFDPERSOON

Domein	Nederlands, Muzische Vorming/Artistieke Opvoeding				
Vaardigheden	Spreken				
Leeftijd	kleuters	1 ^{ste} graad L.O.	2 ^{de} graad L.O.	3 ^{de} graad L.O.	1 ^{ste} graad S.O.
Nodig	• blaadjes met blanco identiteitskaarten (zie bijlage)				

- Geef leerlingen afzonderlijk of per twee een blaadje met een identiteitskaart waarop de belangrijkste gegevens ontbreken.
- Laat hen de identiteitskaart aanvullen op basis van wat ze in het boek hebben gelezen.
- Je kunt leerlingen ook vragen om helemaal van nul te beginnen en een identiteitskaart te ontwerpen van één van de personages. Welke vorm heeft die kaart? Waarvoor wordt hij gebruikt? En welke gegevens moeten er zeker opstaan? Dat beslissen de leerlingen zelf.

ROUWADVERTENTIE, DAGBOEKFRAGMENT OF DATINGPROFIEL

Domein	Nederlands				
Vaardigheden	Schrijven				
Leeftijd	kleuters	1 ^{ste} graad L.O.	2 ^{de} graad L.O.	3 ^{de} graad L.O.	1 ^{ste} graad S.O.
Nodig	• voorbeelden van rouwadvertenties, dagboekfragmenten of datingprofielen				

Jezelf inleven in een personage kan door je letterlijk in zijn/haar plaats te stellen. Dat kan je doen door bijvoorbeeld een datingprofiel, dagboekfragment of rouwadvertentie op te stellen in zijn/haar naam.

- Leerlingen schrijven een dagboekfragment vanuit het standpunt van één van de personages. Ze kiezen hiervoor een gebeurtenis die voor het personage op een bepaalde manier belangrijk was.
  - *Een dagboekfragment is een goede manier om één specifieke gebeurtenis of fase in het leven van een personage uit te spitten.*
- Leerlingen stellen een datingprofiel samen voor één van de personages uit het boek. Hoe zou het personage zichzelf beschrijven aan de buitenwereld? Welk type zoekt het personage?
  - *Dit is een grappige manier om wat dieper na te denken over het uiterlijk en karakter van een personage en mensen met wie het personage goed overeen zou kunnen komen.*
- Leerlingen maken een rouwadvertentie voor één van de personages uit het boek. Daar staat in te lezen waarom het personage zo belangrijk is geweest, wat zijn grootste verwezenlijkingen waren en hoe mensen zich het personage zullen herinneren.

HERVERTELLEN: 'DOOR DE OGEN VAN ...'

Domein	Nederlands, Lichamelijke Opvoeding				
Vaardigheden	Spreken				
Leeftijd	kleuters	1 ^{ste} graad L.O.	2 ^{de} graad L.O.	3 ^{de} graad L.O.	1 ^{ste} graad S.O.
Nodig	<ul style="list-style-type: none"> • kaartjes met namen van personages • papieren waarop een gebeurtenis staat beschreven 				

Leerlingen hervertellen een gebeurtenis uit het boek, maar laten een ander personage dan de oorspronkelijke verteller aan het woord.

- Maak kaartjes met daarop een aantal namen van (hoofd)personages uit hetzelfde boek.
- Laat leerlingen nu elk zo'n kaartje trekken. Het is oké als meerdere leerlingen dezelfde naam hebben getrokken.
- Je kunt hier nu mee verdergaan op verschillende manieren, bijv.:
  - *Geef een gebeurtenis uit het boek en vraag aan een aantal leerlingen om deze gebeurtenis na te vertellen alsof ze door de ogen kijken van het personage op hun kaartje. De rest van de klas probeert uit te vissen welk personage aan het woord is en legt ook uit waarom ze dat denken.*
    - Dit is ook een uitstekende gelegenheid om het te hebben over vertelperspectief.

- Hang een aantal gebeurtenissen uit het boek op verschillende plekken in de klas op en laat leerlingen rondlopen – je kunt dit in de klas doen, in de sporthal of buiten. Terwijl ze rondlopen, kunnen ze zich al beginnen inleven in hun personage. Af en toe roep je 'stop' en moeten ze bij de gebeurtenis gaan staan die het dichtst bij hen hangt. Normaal gezien moet er minstens één andere leerling ook daar staan. Laat hen nu de gebeurtenis aan elkaar vertellen, door de ogen van het personage dat ze vasthebben. Als ze van elkaar kunnen raden welk personage ze hebben, kunnen ze kaartjes wisselen en gaat het spel verder.

KARAKTER- OF EMOTIEKAARTJES

Domein	Nederlands				
Vaardigheden	Spreken, taalbeschouwing				
Leeftijd	kleuters	1 ^{ste} graad L.O.	2 ^{de} graad L.O.	3 ^{de} graad L.O.	1 ^{ste} graad S.O.
Nodig	• karakterkaartjes				

Leerlingen proberen met behulp van 'karakterkaartjes' een personage te beschrijven. Vooral interessant voor jonge lezertjes die bij het beoordelen van een boek niet altijd verder geraken dan 'leuk' en 'niet leuk'.

- Kies een boek waaruit je gaat voorlezen. Denk op voorhand na over de verschillende personages die erin voorkomen en hoe je hen zou beschrijven. Die karaktereigenschappen schrijf je op verschillende kaartjes. (Bij *Mathilda* van Roald Dahl bijv.: slim – eigenwijs – dapper – agressief)
  - Je kan ook werken met afbeeldingen/emoji's/cartoons om de woorden uit te beelden.
- Leg een aantal karakterkaartjes op de grond - drie juiste en één kaartje dat helemaal niet klopt - en lees een verhaaltje voor.
- Laat leerlingen daarna beslissen welk kaartje niet bij het personage past.
  - Je kunt dit doen door hen hun naamkaartje naast de foute eigenschap te laten leggen. Zo heb je als leraar ook meteen een goed zicht op wie er mee is en wie niet.

8

CREATIEF/ACTIEF MET BOEKEN

In dit onderdeel vind je lesactiviteiten die zich richten op de creatieve domeinen en lichamelijke opvoeding. Voor sommige leerlingen kan creativiteit een echte uitlaatklep bieden: het is een andere manier om iets over het boek te vertellen. En voor andere leerlingen – die misschien niet zoveel met lezen hebben – kan het dan weer fijn zijn dat er eens een actief element verbonden wordt aan het lezen.

IK VOEL MIJ ...

Domein	Lichamelijke Opvoeding				
Leeftijd	kleuters	1 ^{ste} graad L.O.	2 ^{de} graad L.O.	3 ^{de} graad L.O.	1 ^{ste} graad S.O.
Nodig	<ul style="list-style-type: none"> voldoende ruimte 				

Kinderen beelden gevoelens uit en worden zich zo meer bewust van de leefwereld van personages.

- De leerlingen staan verspreid in het klaslokaal, de turnzaal of op de speelplaats. Je vraagt hen te denken aan een bepaald personage uit het boek.
  - *Om in de juiste sfeer te raken, kan je hen vragen om eerst een paar minuten rond te lopen zoals ze denken dat dat personage loopt.*
- Aan de ene kant van de ruimte is de emotie heel klein en terwijl de leerlingen oversteken naar de andere kant wordt die emotie groter en groter. Wanneer ze aan de overkant van de ruimte zijn, is de emotie op het maximum.
- Dan lopen de leerlingen terug naar de andere kant, de emotie neemt stap voor stap af en aan de overkant worden ze weer helemaal stil.

BEWEGINGSPARCOURS

Domein	Lichamelijke Opvoeding				
Leeftijd	kleuters	1 ^{ste} graad L.O.	2 ^{de} graad L.O.	3 ^{de} graad L.O.	1 ^{ste} graad S.O.
Nodig	<ul style="list-style-type: none"> voldoende ruimte voorwerpen om parcours mee te bouwen 				

Van een verhaal een bewegingsparcours maken is niet zo moeilijk als het lijkt. Je moet er enkel op voorhand even over nadenken en de nodige attributen klaarzetten in de turnzaal of op de speelplaats.

- Je maakt van een verhaal een parcours. De kinderen worden de personages en beelden uit wat dat personage allemaal doet. Dit is een werkvorm die hen helpt om acties in een verhaal aan den lijve te ondervinden.
  - *Kinderen moeten zich bewust zijn van het feit dat dit parcours op het verhaal gebaseerd is. Zorg er daarom voor dat je de betreffende passage eerst nog eens voorleest of prenten ophangt aan de verschillende plekken doorheen het parcours. Je kunt kinderen zich ook laten verkleden in het personage.*

In bijlage 2 vind je een bewegingsparcours gebaseerd op *Wij samen op stap* van Leo Timmers.

ONTWERP EEN NIEUWE COVER

Domein	Muzische Vorming / Artistieke Opvoeding				
Leeftijd	kleuters	1 ^{ste} graad L.O.	2 ^{de} graad L.O.	3 ^{de} graad L.O.	1 ^{ste} graad S.O.
Nodig	<ul style="list-style-type: none"> • papier • teken- en/of knutselmateriaal • tijdschriften om illustraties uit te knippen 				

Een boek voorzien van een nieuwe cover is één van de eenvoudigste manieren om leerlingen op een creatieve manier de inhoud van het boek te laten verwerken.

- Geef aan leerlingen de opdracht om een nieuwe cover te ontwerpen voor een boek dat ze al gelezen hebben.
- Vertel hen dat het de bedoeling is dat de kaft iets vertelt over de inhoud van het boek. Het moet dus verdergaan dan gewoon een mooie cover.
- Leerlingen kunnen ervoor kiezen om een foto te nemen of er zelf één te maken. Of ze kunnen iets tekenen, een collage maken, grafisch ontwerpen ...
- Als iedereen rond hetzelfde boek werkt, kan je de nieuwe covers verzamelen en ophangen in de klas of vooraan uitstallen. Bespreek met de leerlingen welke covers hen aanspreken en waarom. Je kunt hen tenslotte ook laten stemmen op de winnende cover. Misschien zijn er leerlingen die één van de nieuwe covers beter vinden dan het origineel?

TIP

Je kan deze lesactiviteit ook mediawijds maken door hen met gratis (online) opmaakprogramma's – zoals Canva – een nieuwe cover te laten maken.

TABLEAU VIVANT

Domein	Muzische Vorming / Artistieke Opvoeding, Lichamelijke Opvoeding				
Leeftijd	kleuters	1 ^{ste} graad L.O.	2 ^{de} graad L.O.	3 ^{de} graad L.O.	1 ^{ste} graad S.O.
Nodig	<ul style="list-style-type: none"> • voldoende ruimte • eventueel verkleedkleden en attributen • fototoestel of smartphone				

Laat de leerlingen een tableau vivant maken. De leerlingen beelden een scène van een boek uit in een onbeweeglijk tafereel, een bevroren beeld. Om deze opdracht uit te voeren kan je zelf een boek kiezen of dat aan de leerlingen overlaten.

- Lees eerst een hoofdstuk voor om hen warm te maken en te inspireren.
- Verdeel de klas in groepjes en laat ieder groepje een andere scène uit hetzelfde hoofdstuk uitbeelden.
  - *Voor levendige tableaux vivants kies je best een hoofdstuk met veel actie. Leerlingen kunnen verder ook voorwerpen zijn, bijvoorbeeld een tafel of zelfs een oorbel. Wees creatief en moedig je leerlingen aan om gekke dingen te proberen!*
- Wanneer de groepjes hun tableau hebben ingeoeffend, kan je de gekozen scènes aan de klas voorlezen, terwijl de leerlingen het tableau vivant vormen in chronologische volgorde.
- Of de helft van de klas beeldt de tableaux vivants in willekeurige volgorde uit en de andere helft moet raden welke scène er uitgebeeld werd.
- Je kan de leerlingen ook verschillende scènes laten uitbeelden en andere groepjes de opdracht geven om de scènes in chronologische volgorde te zetten.
- Als je tijd hebt, kan je foto's nemen van de verschillende tableaux vivants. Die kan je ophangen in de school of achteraf gebruiken in de klas bij de bespreking van het boek. Je geeft leerlingen dan een foto en vraagt hen wat er toen gebeurde in het boek.

VERHALEN DIE KLINKEN

Domein	Muzische Vorming / Artistieke Opvoeding				
Leeftijd	kleuters	1 ^{ste} graad L.O.	2 ^{de} graad L.O.	3 ^{de} graad L.O.	1 ^{ste} graad S.O.
Nodig	• instrumenten of dingen waarmee je geluid kan maken				

Kinderen maken tijdens het voorleesmoment geluiden, eventueel met echte muziekinstrumenten, maar kan ook door kloppen op de bank enz.

- Vertel aan de kinderen dat je een verhaal gaat vertellen en dat ze geluiden mogen maken die volgens hen passen bij wat er gebeurt.
- Zorg dat er een aantal instrumentjes in de klas liggen, maar ga samen met hen ook op zoek naar andere dingen die geluid maken (kloppen op de bank, tikken op het raam, bladeren in een boek...). Voor je begint te lezen, oefen je hun bewustwording van geluid. Hoe kan je bijvoorbeeld het geluid van ritselende bladeren nabootsen? En kan je met jouw stem het geluid van regen nadoen?
- Lees nu het verhaal voor. Daarna verduister je de klas (indien mogelijk) en kies je samen een plek uit het verhaal. Nu gaan de kinderen geluiden maken die ze op die plek zouden kunnen horen.

9 AUTEUR IN DE KIJKER

Het kan fijn zijn om samen met leerlingen eens naar de stem achter het boek te gaan kijken: de auteur. Dit maakt leerlingen nog eens bewust van het feit dat een boek niet zomaar ontstaat, dat er iemand met bepaalde ideeën en meningen achter de schrijftafel zit en dat dit waarschijnlijk ook een effect heeft op het eigenlijke boek. Het geeft leerlingen soms ook een extra motivatie om nadien meer van diens boeken te gaan lezen, omdat ze geïntrigeerd zijn geraakt door het leven van de auteurs.

TWITTERVERSLAG

Domein	ICT				
Leeftijd	kleuters	1 ^{ste} graad L.O.	2 ^{de} graad L.O.	3 ^{de} graad L.O.	1 ^{ste} graad S.O.
Nodig	• account op Twitter en/of Instagram				

- Leerlingen gaan kijken of de auteur een Twitter-account heeft en maken een verslag van de meest originele, ontroerende of opvallende Tweets.
- Je kunt dit ook doen op Instagram met foto's van en door de auteur.
- Pik er de meeste interessante tweets/foto's uit en maak er een overzicht van.

AUTEURSPORTRET MAKEN

Domein	Nederlands, Sociale vaardigheden / Sociaal-relatieve ontwikkeling				
Leeftijd	kleuters	1 ^{ste} graad L.O.	2 ^{de} graad L.O.	3 ^{de} graad L.O.	1 ^{ste} graad S.O.
Nodig	• eventueel internet				

- Vraag aan je leerlingen om in groepjes een auteursportret te maken van de schrijver van een boek waarmee je werkt tijdens de les.
- Als de groepjes rond verschillende schrijvers werken, kan je hen nadien informatie laten uitwisselen a.d.h.v. de expertmethode (zie boven).
- Als de groepjes werken rond dezelfde schrijver, kan je kijken welk groepje de beste research heeft gedaan a.d.h.v. een Kahoot (zie eerder). Stel een aantal vragen op over de schrijver. De groepjes die veel details over deze schrijver hebben kunnen vinden, zullen de meeste antwoorden juist hebben.

- Je kan aan een auteursportret ook een interessante discussie knopen met vragen zoals:
- *Interpreteer je het boek anders, nu je meer te weten bent gekomen over de auteur?*
  - *Denk je dat de auteur (deels) autobiografische elementen heeft toegevoegd?*
  - *Kan een auteur wel schrijven zonder zijn persoonlijke leven erbij te betrekken?*
  - *Vind je het een goed idee om de biografie van een auteur te kennen vooraleer je diens boeken gaat lezen? Of werkt dit net belemmerend?*
  - *Heb je al eens een schrijver horen praten op de radio of op tv? En heeft dat je leeservaring beïnvloed?*

10

NAAR EEN BLOEIEND LEESKLIMAAT IN DE KLAS

Hopelijk helpen deze werkvormen je op weg om te werken aan leesplezier en leesmotivatie in de klas. Misschien kende je al enkele werkvormen, maar geeft deze handleiding je een duwtje in de rug om eens iets anders uit te proberen. Natuurlijk kan je leesplezier nog op veel andere manieren aanwakkeren.

Iedereen Leest ziet werken aan leesplezier en leesmotivatie breder dan enkel werken met boeken in de klas. Zo is **het leesaanbod bij voorkeur breed en gevarieerd**, doet de leerkracht aan **boekpromotie**, is **lezen zichtbaar op de school** en wordt er **gepraat over leeservaringen**.

Leesvaardigheid is een heel belangrijke vaardigheid waar in het onderwijs sterk op ingezet moet worden. Om goede lezers te vormen, is het van groot belang dat leesplezier nooit veraf is. Want wie graag leest, wil meer lezen en wie meer leest, ontwikkelt een betere lees- en taalvaardigheid. Kinderen en jongeren zouden lezen moeten associëren met iets aangenaams, niet met iets saais of opgelegds. Werken met en rond boeken in de klas is een grote stap in de goede richting om aan die lees- en taalvaardigheid te werken. Maar er zijn nog een aantal belangrijke voorwaarden om tot een bloeiend leesklimaat te komen. Dit zijn **de belangrijkste bouwstenen voor een kwalitatieve leesomgeving**:

- Een gevarieerd en aantrekkelijk boekenaanbod
- Toegankelijke, zichtbare leesplekken
- Tijd en aandacht voor leesmotivatie en leesplezier
- Betrokkenheid van leerlingen
- Samenwerkingen met partners, zoals de bibliotheek
- Uitwerking van een structureel leesbeleid

Wil je meer weten over deze bouwstenen van een kwalitatieve leesomgeving, bekijk dan zeker [de educatieve handleiding](#) die verschenen is n.a.v. Jeugdboekenmaand 2021.

INTERESSANTE WEBSITES

Iedereen Leest brengt [onderwijsgerelateerde artikels](#) uit over lezen en leesbevordering op haar website. Of schrijf je in op [de nieuwsbrief](#) van Iedereen Leest.

Ben je op zoek naar boeken om je klas- of schoolbib uit te breiden? Of wil je leerlingen begeleiden in het kiezen van een boek op hun maat? Neem dan zeker een kijkje op www.boekenzoeker.be!

BIJLAGE 1

Voorbeeld van een
expertmethode

BIJLAGE 2

Blanco identiteitskaart
van een hoofdpersonage

BIJLAGE 3

Voorbeeld van een
bewegingsparcours

BIJLAGE 1: Voorbeeld van een expertmethode bij het boek *Meisjes en wetenschap* van Rachel Ignatofsky

VROUWEN IN STEM (VOORBEELDEN)	WAAR	WANNEER	WAT heeft deze vrouw gedaan? (gebruik kernwoorden)
<i>Maria Sibylla Merian</i>	Geboren: Verhuisd: Op reis naar:	Geboren: 1 ^e publicatie: Belangrijkste werk:	
<i>Valentina Tereshkova</i> Officiële roepnaam:	Geboren: Gewerkt toen ze jong was:	Geboren: Naar de ruimte: Soviet Women's Committee:	
<i>Mamie Phipps Clark</i>	Geboren: Doctoraat:	Geboren: Afschaffing slavernij: Afschaffing rassenscheiding op scholen:	
<i>Rachel Ignatofsky</i>	Opgegroeid: Gestudeerd: Woont:	Afgestudeerd: Eerste boek:	

BIJLAGE 2: Blanco identiteitskaart van een hoofdpersonage

Naam:		
Bijnaam:		
Leeftijd:		
Woonplaats:		
Geslacht: M V X		
Huidskleur:		
Houdt van:		
Kan goed:		
Liefelingseten:		
Vriend:		
Vijand:		
Bijzonder kenmerk:		

BIJLAGE 3: Voorbeeld van een bewegingsparcours

- Startpunt: bed van mama.
  - Dit is een dikke matras. We lopen er op onze tippen naar toe en springen en roepen dan net zo lang tot mama konijn wel wakker moet worden.
- Opdracht 1: samen op de bus
  - De bus rijdt voorbij terwijl mama en konijn aan het wakker worden zijn. De voorste kleuter is de buschauffeur, achter hem/haar twee rijen passagiers die het tempo van de bestuurder moeten volgen.
- Opdracht 2: de struik moet gesnoeid
  - Iets verder in het boek zien we Everzwijn zijn struik snoeien. Met grote en kleine, hoge en lage, brede en smalle knipbewegingen met beide armen, helpen we Everzwijn een pootje.
- Opdracht 3: de markt
  - Op de markt zien we hoe de muizen van het kaaskraam een toren van stukken kaas maken. Met kartonnen dozen van verschillend grootte doen we hetzelfde: de grote onderaan, de kleine van boven, zo hoog mogelijk tot hij af is, of omvalt...
- Opdracht 4: het schoolplein
  - Centraal op het schoolpleintje zien we Giraf die touwtje springt. Met een groot touw en een extra collega probeer je uit hoeveel kleuters tegelijkertijd touw kunnen springen.
- Opdracht 5: brandweer
  - Er is brand bij Schaap. Kleuters klimmen tot aanvaardbare hoogte op het klimrek, zoals op een brandweeladder. Stukken touw in de buurt kunnen als brandweerslang dienen.
- Opdracht 6: het riool
  - Werkman Muis komt uit de rioolput gepiept. Plastic speelbuizen kunnen als stadsriolering dienen: kleuters klauteren erin, erdoor en er weer uit. Misschien wel met een gele helm op, net als muis...
- Opdracht 7: met boeken op stap
  - Hier en daar in het prentenboek kunnen we arme Schildpad volgen die hoe langer hoe meer boeken op zijn rug torst. Uiteindelijk komt hij aan bij de bibliotheek en blijkt hij als een soort boekenkruier andermans boeken terug te brengen. Houd een evenwichtsoefeningetje waarbij kleuters met zoveel mogelijk boeken op hun schild (op hun rug, op hun hoofd) zich van een punt naar een ander moeten verplaatsen.
- Einde: standbeeld
  - We rusten uit, net als de beide konijntjes, bij het standbeeld. De kleuters kiezen allemaal een dier uit het boek en veranderen in het standbeeld van dat dier.

Deze lestip verscheen n.a.v. Jeugdboekenmaand 2016 in opdracht van Iedereen Leest. Je vindt de lestip ook op [Klascement](#).